

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Schrijvend leren bij geschiedenis

Docentenhandleiding

Versie 2022

Door Lieke Holdinga, Tanja Janssen, Jannet van Drie en Gert Rijlaarsdam

Introductie

Hoe zorg je ervoor dat leerlingen hun gedachten helder op papier leren zetten bij geschiedenis? Die vraag was het startpunt voor het ontwerp van nieuwe taken en twee strategielessen. In dit boekje vind je alle docent informatie die nodig is voor het ontwikkelen van taken en het geven van de lessen.

Het doel van de lessen is om leerlingen te leren zorgvuldig te formuleren, door middel van denktaken. Dit zijn opdrachten die evaluatief van aard zijn, van het type 'in hoeverre'. Dit soort vragen kan namelijk denken uitlokken, oftewel, ze zijn erg nuttig bij het leren van geschiedenis. We sluiten hiermee aan op gebruikelijke taken in het geschiedenisonderwijs: het evalueren van de inhoud van verschillende bronnen over een en dezelfde kwestie. Daarnaast bieden we een lessenreeks aan over hoe leerlingen deze denktaken het beste kunnen aanpakken. We gaan daarbij uit van algemene schrijfdidactiek die we vakspecifiek invullen, omdat het nu gaat om schrijven van *historische* teksten.

Een goede schrijftaak ontwikkelen is niet zo makkelijk. We helpen je op weg bij het stellen van de juiste vraag als uitgangspunt voor een schrijfo opdracht. Ook geef we richtlijnen voor welke bronnen je daarbij het beste kunt gebruiken.

In de lessenreeks wordt een strategie aangeboden om denktaken te maken. Centraal staat een denктаak over koloniaal erfgoed (moet Nederland koloniale kunst teruggeven of niet?), als generiek voorbeeld. Leerlingen maken deze taak eerst zelf en op deze kwestie bouwen we in de lessenreeks voort. In de eerste strategieles maken leerlingen kennis met de strategie lezen-denken-schrijven. Ze krijgen in een uitlegvideo te zien wat de strategie inhoudt en zien in deze video andere leerlingen voordoen hoe de strategie toegepast kan worden. In de les bekijk je de video gezamenlijk en leerlingen reflecteren op hun eigen aanpak. In de tweede les worden voorbeeldteksten besproken, criteria opgesteld voor goede geschiedenisteksten en eigen geschreven werk wordt opnieuw bekeken.

Schrijvend leren: een introductie

Het nut van schrijven in de vakken

Waarom zouden we leerlingen schrijftaken geven? Vanzelfsprekend kunnen leerlingen hiermee laten zien wat ze in huis hebben aan kennis en vaardigheden. Zo weten we waar ze staan in hun kennis- en vaardighedenontwikkeling. Daarnaast leren leerlingen door middel van schrijftaken communiceren. In het algemeen, maar leerlingen leren ook wat de verschillende vakken verlangen in teksten voor die vakken. Hoe historici schrijven, leer je bij geschiedenis. Een laatste belangrijke reden om schrijftaken in je vak te gebruiken is dat je door te schrijven je gedachten kunt ontwikkelen. Je kunt *schrijvend leren*: schrijven bevordert kennis of begrip van vakinhoud (Graham et al., 2020). Ook bevordert schrijven lezen (Graham & Hebert, 2010). Door te schrijven over wat je leest, word je gedwongen om hierover na te denken. Tot slot weten we dat schrijven en lezen geïntegreerd sterker werken dan apart (Graham et al., 2018).

Waarom werkt schrijvend leren? Schrijfonderzoeker Perry Klein (1999) stelt vier hypothesen voor, die elkaar aanvullen:

1. Kennis ontstaat tijdens het schrijven zelf. Wanneer je een zin opschrijft, roept dat weer een nieuwe zin op.
2. Kennis ontstaat door revisie. Als je je tekst terugleest, merk je soms dat er iets ontbreekt, wat je wellicht moet opzoeken.
3. Kennis ontstaat door plannen. Als je een tekst aan het schrijven bent, denk je na over hoe je de stof aan een ander gaat uitleggen. Ook dat kan vragen oproepen.
4. En tot slot: kennis ontstaat door genrepatronen, die vereisen dat je elementen aan elkaar linkt. Genres kunnen je helpen om je gedachten te ordenen.

Waarom werkt het soms niet? Soms is een genre niet zo geschikt voor 'diep leren'. Maak je aantekeningen, dan maak je niet zo snel nieuwe connecties. Bij een samenvatting of een verslag geldt hetzelfde. Over het algemeen kunnen we zeggen dat er beter begrip ontstaat van de leerstof met analyse-taken, zoals essayschrijven.

Een andere situatie waarin schrijvend leren niet opgaat, is als tekstkwaliteit en leren elkaar tegenwerken. Het maken van een schrijfplan of outline kan bijvoorbeeld leiden tot een heel goed gestructureerde tekst, maar tot minder ontdekkingen, of zoals Baaijen en Galbraith (2018) het noemen: discovery. Aan de andere kant kan die discovery leiden tot een heel ongeorganiseerde tekst, omdat de leerling moeite krijgt om zijn gedachten op een rijtje te krijgen. Dan zal een leerling meerdere versies moeten schrijven van zijn tekst. Al met al zal er in schrijfopdrachten een balans moeten zijn tussen het ruimte geven aan discovery aan de ene kant, en het beteugelen van discovery aan de andere kant, omwille van communicatieve doelen. Een tekst moet uiteindelijk immers wel leesbaar zijn.

Schrijven bij geschiedenis

Schrijven bij geschiedenis is iets anders dan schrijven bij Nederlands of biologie, of noem maar op. Natuurlijk zijn er kenmerken van goede teksten te noemen die generiek zijn. We zien allemaal graag een goede structuur, alinea-indeling, kop-romp-staart. En ook zien we het liefst teksten waarin aandacht besteed is aan het taalgebruik, de spelling en de formulering. Toch kent elk vakgebied eigen vakspecifieke elementen in teksten, waar je niet aan voorbij kunt gaan (Carter, 2007). Bij geschiedenis wordt geschreven op basis van historische bronnen. De nadruk ligt op het kritisch bekijken van die bronnen; zijn ze betrouwbaar, representatief? Bronmateriaal kan op deze manier ingezet worden als ondersteuning bij argumentatie.

Elk vak heeft ook vakspecifieke genres. Onderzoek van Caroline Coffin (2006) naar schrijfgenres bij geschiedenis resulteerde in de definitie van drie genrefamilies: 'recording', 'explaining', en 'arguing'. Bij elk genre hebben we andere verwachtingen over hoe de tekst eruit moet zien. Bovendien heeft elk genre weer andere leereffecten.

Taakeffectstudies bij geschiedenis (Voss & Wiley, 1997; Van Drie et al., 2006; Newell & Winograd, 1995) wijzen uit dat de leereffecten het grootst zijn bij een argumentatieve taak. In een studie van Jannet van Drie (et al., 2006) werden twee soorten opdrachten vergeleken. In de ene onderzoeksconditie beantwoordden leerlingen de vraag: hoe kun je de veranderingen in het gedrag van jongeren in de jaren zestig verklaren? Een verklarende vraag. In de andere onderzoeksconditie gingen leerlingen aan de slag met de vraag: waren de veranderingen in het gedrag van jongeren in de jaren zestig revolutionair? Een evaluatieve vraag, waarbij wordt gevraagd naar een eindoordeel op basis van historische bronnen. Deze laatste vraag had een groter leereffect: de historische redeneringen in de leerlingteksten waren beter.

Argumenteren is een term die soms verwarring oproept. Het onderzoek van Coffin onderscheidt onder 'arguing' weer drie verschillende termen: exposition, discussion en challenge. Elk van deze genres vereiste een eigen structuur. Een ander onderscheid is single versus dual perspective (Monte-Sano & Allen, 2018): is de argumenterende tekst er een waarin één kant wordt beargumenteerd, of wordt een kwestie van verschillende kanten bekeken? In het onderwijs worden deze termen nog wel eens door elkaar gebruikt, of de overkoepelende term argumenteren wordt gebruikt, waarbij de precieze verwachtingen niet expliciet worden gemaakt. Terwijl dat wel belangrijk is. Is de instructie vaag, dan neigen leerlingen naar het schrijven van een eenzijdige tekst (Monte-Sano & Allen, 2018). Het is dus van belang om in een schrijftaak of in je les te expliciteren wat je precies voor tekst verwacht: je werkt daarmee aan taakrepresentatie.

Schrijven in de vakken is dus erg nuttig: het kan het leren bevorderen. Gebruik je een schrijftaak in de les, dan is het noodzakelijk om na te denken over welk tekstgenre je verwacht en waarom. Tot slot kent elk vak zijn eigen vakspecifieke tekstgenres en -elementen, die aandacht verdienen in de vakles. Onze lessen en ontwerpprincipes voor schrijftaken helpen je op weg om nuttige leer-schrijftaken voor geschiedenis te ontwerpen en begeleiden.

Wat is een goede schrijftaak?

Het ontwerpen van denktaken

We hebben een aantal ontwerpprincipes voor effectieve schrijftaken bij geschiedenis afgeleid uit de literatuur:

1. Ontwerp taken die evaluatief van aard zijn. Stel een vraag die een afweging oproept, die de leerling baseert op bronnenonderzoek.
2. De taak bevat bronnen (tekstueel of visueel, of beide). Het is noodzakelijk dat er verschillende perspectieven worden gerepresenteerd in de bronnen. Bronnen spreken elkaar dus tegen, waardoor ze elkaar aanvullen. Primaire bronnen hebben de voorkeur. Soms zijn dit lastige bronnen; een optie is dan om de primaire bron aan te vullen met een secundaire bron over de primaire bron.
3. En de taak is voor leerlingen binnen 1 lesuur te maken. Ca. 4 bronnen is daarbij een uitgangspunt. Dit resulteert in teksten van ca. 200-300 woorden, die behapbaar zijn als het gaat om lees-/nakijkwerk.

Een aantal praktische aanvullingen zijn:

- Zorg voor bronnen die zijn voorzien van de nodige context, een bijschrift met datum en auteur, en eventueel een annotatie bij moeilijke begrippen of onbekende namen.
- De vraag stuurt niet te veel, geeft ruimte als het gaat om tekstlengte bijvoorbeeld. Voor leerlingen t/m 4 vwo kan enige richting worden gegeven met formuleringen als: 'geef een beschrijving van verschillende kanten in deze discussie en maak vervolgens een afweging'.
- De taak ondersteunt de reguliere lesstof en vervangt dus andere verwerkingsopdrachten die je normaliter zou doen. Zo is de schrijftaak voor leerlingen ook nuttig en niet 'extra'.

Strategieles 1: de les van de video

Vorbereiding: leerlingen maken opdracht 1 in een voorafgaande les of als huiswerk voor deze les.

Duur van de les	50 minuten
Lesonderwerp	Hoe pak je een denктаak aan?
Beginsituatie	Leerlingen hebben opdracht 1 gemaakt.
Kern van de les	Een video waarin het stappenplan wordt uitgelegd en waarin leerlingen demonstreren hoe het uitgevoerd kan worden.
Leerdoelen	<ol style="list-style-type: none"> 1. De leerling maakt kennis met het stappenplan voor denktaken ("in hoeverre"-vragen). 2. De leerling staat stil bij zijn eigen aanpak bij denktaken. 3. De leerling leert hoe een denктаak bij geschiedenis het beste aangepakt kan worden. 4. De leerling ziet hoe het stappenplan uitgevoerd kan worden. 5. De leerling reflecteert op zijn eigen proces.
Benodigd materiaal	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Link naar de educatieve video (QR-code onderaan) ▪ Opdracht 2, 3 en 4 uit het werkboekje ▪ Cheat sheets om uit te delen

Onderdeel van de les	Duur	Wat de DOCENT doet	Wat de LEERLINGEN doen
Introductie	5 min	De docent benoemt het voornaamste lesdoel en deelt de cheat sheets uit.	
Instructie	10 min	Neem klassikaal het cheat sheet met het stappenplan door.	Actief luisteren
Aan het werk	5 min		Leerlingen maken opdracht 2 en 3 zelfstandig en individueel.
Video	20 minuten	De docent laat de video zien. Pauzeert na elke fase en bespreekt dan het betreffende onderdeel van opdracht 4.	Leerlingen maken opdracht 4 (kijkopdracht).
Afronding	5 min	Docent blikt terug op de les en blikt vooruit naar volgende les.	

TIP: Laat de leerlingen de video alvast een keer bekijken als huiswerk (flipping the classroom), zodat je in de les vooral tijd kunt besteden aan het bespreken van wat de hardopdenkende leerlingen doen.

Je vindt de video hier:

Strategieles 2: de les van de voorbeeldteksten

Duur van de les	50 minuten
Lesonderwerp	Hoe ziet een goede tekst eruit?
Beginsituatie	De leerlingen zijn bekend met het stappenplan.
Kern van de les	De leerlingen bekijken voorbeeldteksten om zo criteria helder te krijgen.
Leerdoelen	<ol style="list-style-type: none"> 1. De leerlingen leren waar een goed antwoord op een evaluatieve vraag aan moet voldoen. 2. De leerlingen zien hoe het stappenplan helpt om aan deze criteria te voldoen.
Benodigd materiaal	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Werkboekje opdracht 5, 6 en 7 ▪ Cheat sheets

Onderdeel van de les	Duur	Wat de DOCENT doet	Wat de LEERLINGEN doen
Introductie	5 min	De docent blikt terug op het stappenplan en de video uit de vorige les. De docent benoemt de leerdoelen van deze les.	Luisteren
Aan het werk	20 min	De docent bespreekt de voorbeeldteksten uit het werkboekje stuk voor stuk met de leerlingen. Eerst wordt steeds een voorbeeldtekst gelezen (individueel), leerlingen vullen pluspunten en minpunten in, vervolgens wordt de tekst klassikaal besproken.	Actief luisteren, deelnemen in gesprek, invullen opdracht 5.
Aan het werk	5 min	Docent en leerlingen vatten de belangrijkste criteria samen (opdracht 6). Zorg voor een gezamenlijk lijstje. <i>Bij de criteria valt te denken aan: argumentatie, brongebruik, opbouw/coherentie, historische analyse, taalgebruik/helderheid, ...</i>	Leerlingen vullen criteria in (opdracht 6).
Afronding	20 min	Docent zet leerlingen aan het werk met de herschrijfopdracht (opdracht 7)	Leerlingen maken opdracht 7.

TIP: Te weinig lestijd? Kies dan één van de drie voorbeeldteksten en bespreek die grondig. Het gaat erom dat leerlingen zien wat jij als docent wel en niet verwacht/wilt zien in een tekst.

Lesplannen voor de denктаaklessen

Typen versus schrijven met de hand

Leerlingen laten schrijven op de computer heeft de voorkeur boven werken met pen en papier. Op de computer gaat schrijven sneller en je kunt makkelijker reviseren. Doordat er minder aandacht uitgaat naar het motorische, kan er meer aandacht gaan naar inhoud en structuur.

Werk je toch met pen en papier? Dat is niet erg, maar let er dan op dat leerlingen wel echt een volledige tekst schrijven en dat ze mogelijk langer bezig zijn met de opdracht.

Duur van de les	50 minuten
Lesonderwerp	Leerstof verwerven / verwerken dmv denктаak
Beginsituatie	De leerlingen hebben steeds de nodige inhoudelijke kennis om de denктаak te kunnen maken.
Kern van de les	Het uitwerken van de denктаak.
Leerdoelen	<ol style="list-style-type: none"> 1. De leerling krijgt een beter begrip van de leerstof. 2. De leerling krijgt het stappenplan voor denktaken in de greep.
Benodigd materiaal	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Werkboekje met twee denktaken ▪ Cheat sheets ▪ Bij voorkeur wordt gewerkt met laptops / in een computerlokaal

Onderdeel van de les	Duur	Wat de DOCENT doet	Wat de LEERLINGEN doen
Introductie	5 min	De docent brengt bij de leerlingen het stappenplan en de criteria in het geheugen.	De leerlingen luisteren
Aan het werk	40 min	De docent zet de leerlingen aan het werk. De docent begeleidt de leerlingen bij het inzetten van het stappenplan. Richt je bij het begeleiden van leerlingen steeds op het proces : welke stap verdient aandacht? Waar blijf je steken? Help leerlingen te monitoren .	De leerlingen maken de denктаak onder begeleiding van de docent en/of samen met een andere leerling
Afronding	5 min	Korte klassikale evaluatie van de les: wat was lastig?	Leerlingen leveren hun werk bij jou in.

Hoe bespreek je een denктаak?

De leerlingen hebben teksten geschreven en die bij jou ingeleverd. En nu?

Je kunt de denktaken in een vervolgles bespreken. **Richt je (naast op inhoud en structuur) steeds óók op het proces: hoe kan een leerling tot een beter resultaat komen? Welke stappen uit het stappenplan verdienen extra aandacht?**

Hieronder geven we een aantal suggesties voor het bespreken van denktaken in de les:

Het maken van een tekstschaal

Kies drie teksten uit van verschillend niveau. Je kunt dat doen door de teksten globaal te bekijken en drie stapeltjes te maken: zwakke teksten, gemiddelde teksten en sterke teksten. Kies er vervolgens één uit elke stapel.

In de les laat je leerlingen (in duo's of groepjes) de teksten op volgorde leggen van niveau. Ze gaan de drie of vijf teksten dus rangordenen. Vervolgens bespreek je de rangordes klassikaal: waarom is de beste tekst dan het best? En wat ontbreekt er aan de zwakke tekst? Maak vervolgens de koppeling met het geleerde stappenplan: *welke stap in het proces zou beter uitgevoerd moeten worden voor een beter resultaat?*

Eigen teksten vergelijken met een tekstschaal

Kies drie teksten van verschillend niveau (zwak-gemiddeld-sterk). Presenteer ze op het bord. Geef aan wat je zwak-redelijk-sterk vindt aan de teksten. Laat leerlingen in duo's hun teksten uitwisselen en in jouw schaal plaatsen. Waar zou hun tekst in de schaal passen? Waar ligt dat aan? Maak een koppeling met het geleerde stappenplan: *welke stap uit het stappenplan verdient blijkbaar meer aandacht?*

Een tekst van een willekeurige leerling bespreken

Vraag welke leerling zijn tekst op het bord besproken zou willen hebben. Laat de tekst van deze leerling op het bord zien en bespreek deze klassikaal. Wat is er goed aan, wat is er minder goed aan? Maak een koppeling met het geleerde stappenplan: *wat kan de leerling doen om zijn tekst te verbeteren?*

Een goed voorbeeld presenteren

Kies een heel goede tekst uit en presenteer deze op het bord. Een goede voorbeeldtekst kan zwakkere leerlingen helpen om te zien hoe een goed eindresultaat eruit zou kunnen zien. Bespreek waarom je deze tekst zo goed vindt. Welke elementen maken de tekst zo sterk? Maak een koppeling met het geleerde stappenplan: *hoe kom je tot die elementen, welke stappen moet je daarvoor zetten?*

Op criteria beoordelen

Presenteer een of meer teksten in de klas en leg ze naast de criteria die je met de klas geformuleerd hebt in de tweede strategieles. Aan welke criteria voldoet de tekst wel of niet?

Dit kan ook individueel gebeuren: laat leerlingen hun eigen tekst naast de criteria leggen (van opdracht 6 uit het werkboekje). Of laat leerlingen de tekst van een medeleerling scoren op alle criteria. Laat leerlingen een antwoord formuleren op de vraag: *op welke stap uit het stappenplan moet ik of mijn medeleerling nog aandacht besteden?*